

I. ARTYKUŁY

WILLI BÜCHNER-UHDER

KONSTYTUCJA NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ

I. DYSKUSJA I GŁOSOWANIE LUDOWE W SPRAWIE NOWEJ SOCJALISTYCZNEJ KONSTYTUCJI NRD

Dnia 1 XII 1967 r. Izba Ludowa Niemieckiej Republiki Demokratycznej powołała komisję do opracowania socjalistycznej konstytucji NRD¹. W skład komisji weszli czołowi przedstawiciele wszystkich demokratycznych partii i organizacji masowych NRD, jak również posłowie, prawnicy i inni specjaliści z wszystkich sfer społecznych. Izba Ludowa powierzyła I Sekretarzowi KC SED i Przewodniczącemu Rady Państwa Walterowi Ulbrichtowi kierownictwo Komisji Konstytucyjnej.

Dnia 31 I 1968 r. Komisja Konstytucyjna przedłożyła projekt, który uchwałą Izby Ludowej został przedstawiony ludowi Niemieckiej Republiki Demokratycznej do szerokiej dyskusji. Projekt konstytucji został natychmiast ogłoszony w prasie², a ponadto doręczony wszystkim gospodarstwom domowym. W następnych tygodniach obradowano nad projektem na ponad 750 000 zebrań. Przeszło 11 mln. obywateli brało udział w tych zebraniach i badało artykuły projektu konstytucji. Czołowe osobistości z wszystkich sfer życia społecznego objaśniały znaczenie, cel i potrzebę nowej konstytucji.

Doceniając swą odpowiedzialność jako piastujących władzę ludzie pracy ukształtowali swoje poglądy o projekcie konstytucji, zajmowali stanowisko odnośnie do podstawowych zagadnień polityki państwowej jak i poszczególnych postanowień projektu konstytucji, oraz przedstawili swoje wnioski. Do chwili zakończenia dyskusji wpłynęło do opracowania przez komisję socjalistycznej konstytucji NRD 12 454 wniosków. Na podstawie tych wniosków i inspiracji komisja przerobiła projekt, wprowadzając ogółem 118 zmian³. Zmiany dotyczyły wstępu i 55 artykułów pierwszego projektu konstytucji.

Zmieniona wersja, jako drugi projekt, została przedstawiona na posie-

¹ Gesetzblatt (GBl.) I 1968, s. 130.

² Neues Deutschland z 2 II 1968 r.

³ Opublikowano w: Sozialistische Demokratie z 29 III 1968 r. (dodatek).

dzeniu Izby Ludowej w dniu 26 III 1968 r. Po zajęciu stanowiska przez wszystkie 9 frakcji Izby Ludowej co do przerobionego projektu konstytucji Izba Ludowa uznała dyskusję nad projektem za zakończoną. Jednocześnie Izba ta postanowiła przeprowadzić głosowanie ludowe nad projektem konstytucji.

Dnia 6 IV 1968 r. odbyło się w NRD głosowanie ludowe nad Konstytucją NRD⁴. Uprawnieni do głosowania byli wszyscy obywatele posiadający prawo wybierania, którzy do dnia głosowania ukończyli 18 lat i posiadali stałe miejsce zamieszkania w NRD. Głosowanie przeprowadzono na urzędowo wydrukowanych kartkach przez zakreślenie pola przewidzianego dla „tak” albo „nie”.

W głosowaniu wzięło udział 11 970 889 obywateli, tj. 98,5% uprawnionych do głosowania. Spośród nich w wolnym, demokratycznym głosowaniu 94,49% oddało głosy „tak” za konstytucją, 409 733 obywateli głosowało „nie” a 24 353 głosy były nieważne.

W ten sposób obywatele NRD w przygniatającej większości zaaprobowali pierwszą socjalistyczną konstytucję NRD. Po raz pierwszy w historii Niemiec lud nie tylko aktywnie współdziałał w opracowaniu konstytucji, lecz tę konstytucję sam uchwalił w drodze aktu bezpośredniej demokracji.

Zgodnie z ustawą z dnia 26 III 1968 r. o przeprowadzeniu głosowania ludowego nad konstytucją Niemieckiej Republiki Demokratycznej nowa konstytucja weszła w życie w dniu następnym po ogłoszeniu jej przez Przewodniczącego Rady Państwa NRD, tj. w dniu 9 IV 1968 r.⁵ Uchyliła ona pierwszą Konstytucję NRD z dnia 7 X 1949 r., tj. dnia utworzenia NRD⁶.

Dyskusja i głosowanie ludowe mogą być ocenione jako wyraz prawdziwej suwerenności ludu. Umocniły one ścisły związek obywateli NRD z ich państwem socjalistycznym i udokumentowały ich wyraźną wolę postępowania nadal wspólnie drogą wskazaną przez klasę robotniczą i jej partię, ku kształtowaniu rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego. W warunkach podziału Niemiec dyskusję i głosowanie ludowe należy traktować jako wyraz przewagi socjalistycznego ustroju społecznego wobec zacofanego o dwie epoki systemu panowania w Zachodnich Niemczech, których lud nigdy jeszcze nie miał możliwości przeprowadzenia szerokiej dyskusji ludowej nad podstawowymi zagadnieniami narodu i gdzie prawie w tym samym czasie za zamkniętymi drzwiami została opracowana „konstytucji stanu wyjątkowego”, która w rzeczywistości stanowi negację wszelkich konstytucyjnych praw obywateli oraz przedstawia niebezpieczeństwo dla utrzymania pokoju w Europie.

Dyskusja i głosowanie ludowe mają również istotne znaczenie międzynarodowe. Suwerenność i powaga niemieckiego państwa pokoju zostały

⁴ GBI. I 1968, s. 192

⁵ GBI. I 1968, s. 199.

⁶ GBI. 1949, s. 5

w sposób widoczny wzmocnione. Służąca pokojowi, socjalizmowi i wzajemnemu porozumieniu narodów polityka zagraniczna NRD, której podstawowe zasady są zakotwiczone w konstytucji, a która dzięki głosowaniu ludowemu uzyskała oczywistą aprobatę obywateli NRD, została oceniona w krajach socjalistycznych jak i w państwach zachodnich jako wkład do tworzenia trwałego pokoju w Europie. Dlatego głosowanie ludowe może być słusznie traktowane jako akt o znaczeniu narodowym i międzynarodowym.

II. CELE I TREŚĆ KONSTYTUCJI

1. Konstytucja NRD jest konstytucją państwa socjalistycznego, która wywodzi się z rzeczywistych stosunków społecznych tego państwa. Jest ona w swych wypowiedziach pod względem treści i struktury tak ułożona, że odzwierciedla nie tylko osiągnięty stan naszego rozwoju społecznego, lecz również odpowiada zadaniu tworzenia rozwiniętego systemu społecznego socjalizmu. Stąd socjalistyczną konstytucję NRD należy uważać za ustawę ustrojową, która pozwala rozwinąć się prawidłowościom i siłom napędowym postępu społecznego.

Jako konstytucja państwa socjalistycznego konstytucja NRD różni się zasadniczo od wszystkich konstytucji burżuazyjnych. Konstytucja państwa burżuazyjnego ma za podstawę antagonistyczne sprzeczności imperialistycznego panowania klasowego. Jej zadaniem jest ukrycie tych sprzeczności a nie ich rozwiązanie. Burżuazyjna konstytucja odzwierciedla społeczną harmonię, która w rzeczywistości nie istnieje i w stosunkach kapitalistycznych w ogóle istnieć nie może. To uwidocznia się np. również w zachodnioniemieckiej ustawie zasadniczej, która w swych postanowieniach stwarza fikcję, że „cała władza państwowa pochodzi od narodu” (art. 20 ust. 2) oraz że posłowie są „przedstawicielami całego narodu” (art. 38). Faktycznie ani władza państwowa nie pochodzi od narodu ani też posłowie nie są przedstawicielami całego narodu. Zachodnioniemiecka praktyka konstytucyjna wskazuje raczej, iż monopole i ich związki interesów wykonują faktyczną władzę i że w bońskim Bundestagu zasiadają w 32,4% dyrektorzy, przedsiębiorcy i członkowie rad nadzorczych, a w 10,6% właściciele majątków i dużych gospodarstw. Tylko 1% spośród przeszło 500 posłów określa się jako robotników, przy czym i oni ze względu na to, iż są zależni od swych partii, nie mogą być uważani za przedstawicieli klasy robotniczej.

Konstytucje burżuazyjne nie są rzeczywistymi konstytucjami, służącymi postępowi społecznemu. Tak jak prawo burżuazyjne jako całość tak i ustawa zasadnicza utrwała i sankcjonuje tylko istniejący ustrój wyzysku i ucisku. Dopiero usunięcie burżuazyjno-imperialistycznej władzy, zniesienie sprzeczności między władzą państwową a postępowem społecznym

prowadzi do konstytucji, która jest aktywnym elementem działającym w kierunku postępu społecznego. Jest to możliwe dopiero wówczas, gdy siły postępowe same tworzą władzę państwową. Wtedy sam postęp — jak to kiedyś powiedział Marks — staje się konstytucją⁷.

To konstytucyjnoteoretyczne założenie jest podstawą nowej konstytucji NRD, konstytucji zwycięskiego ludu pracy, który jako piastun postępu społecznego pod kierownictwem swojej rewolucyjnej i postępowej siły, klasy robotniczej, sam ukonstytuował się jako władza państwowa⁸. Odpowiednio do tego nowa konstytucja NRD wytycza cele i główne kierunki, dla których realizacji społeczeństwo oczekuje koncentracji wszystkich sił państwa, kolektywów ludzi pracy i każdej jednostki, aby przez wspólne wysiłki urzeczywistnić rozwinięte społeczeństwo socjalistyczne.

2. Ten tutaj tylko krótko zasygnalizowany cel nowoczesnej konstytucji socjalistycznej przewija się jak czerwona nić przez całą konstytucję NRD. We wszystkich rozdziałach konstytucji znajdujemy, obok postanowień, które odzwierciedlają osiągnięty stan rozwoju społecznego, przede wszystkim również takie, które wyznaczają kierunek treści konstytucji i uwzględniają naukową prognozę rozwoju społecznego. Chciałbym jako przykład podać art. 6 konstytucji, w którym takie podwójne wyznaczenie celu jest wyraźnie widoczne. Art. 6 brzmi: „1) Niemiecka Republika Demokratyczna wierna interesom narodu niemieckiego i międzynarodowym zobowiązaniom wszystkich Niemców wytępiła na swoim terytorium niemiecki militarizm i nazizm oraz uprawia politykę zagraniczną służącą pokojowi i socjalizmowi, porozumieniu narodów i bezpieczeństwu. 2) Niemiecka Republika Demokratyczna uprawia i rozwija według zasad internacjonalizmu socjalistycznego wszechstronną współpracę i przyjaźń ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i innymi państwami socjalistycznymi. 3) Niemiecka Republika Demokratyczna popiera dążenia narodów do wolności i niezależności oraz uprawia na podstawie równouprawnienia i wzajemnego poszanowania współpracę z wszystkimi państwami. 4) Niemiecka Republika Demokratyczna dąży do systemu kolektywnego bezpieczeństwa w Europie i trwałego pokoju na świecie. Wypowiada się za powszechnym rozbrojeniem. 5) Propaganda militarystyczna i odwetowa w każdej postaci, podżeganie do wojny oraz okazywanie nienawiści religijnej, rasowej i narodowej podlegają ściganiu jako zbrodnie”. Punktem wyjścia tego artykułu jest osiągnięty obecnie stan, a mianowicie wytępienie w NRD niemieckiego militarizmu i nazizmu. Jednocześnie artykuł ten podaje kierunek obecnego i przyszłego kształtowania polityki zagranicznej. Również dalsze ważne artykuły i rozdziały konstytucji opierają się na poznawczych prognozach i na zgodności między koniecznością rozwoju społecznego i dążeniami władzy państwowej.

⁷ K. Marx, F. Engels, *Werke*, Bd. I, Berlin 1956, s. 259.

⁸ Rieman, Weichelt, *Der Entwurf der sozialistischen Staats- und Gesellschaftsverfassung steht zur Diskussion*, Einheit, 1968, z. 3, s. 275.

3. W oparciu o te konstytucyjnoteoretyczne założenia i cele cała konstytucja została podzielona na 5 głównych działów, które łącznie obejmują 108 artykułów. Po krótkim wstępie, w rozdziale I uregulowano podstawy socjalistycznego-ustroju społecznego i państwowego. Artykuł 1 rozpoczyna się słowami: „Niemiecka Republika Demokratyczna jest socjalistycznym państwem narodu niemieckiego”. Nadto dalej w artykule 1 postanawia się, że NRD jest polityczną organizacją ludzi pracy miast i wsi, „która urzeczywistnia socjalizm wspólnie pod kierownictwem klasy robotniczej i marksistowsko-leninowskiej partii”. To postanowienie wychodzi z założenia, że kierownictwo klasy robotniczej i jej partii jest decydującą gwarancją, iż socjalistyczne zdobycze ustalone w nowej konstytucji, nadal będą umacniane i rozbudowywane, że zawarty w konstytucji program kształtowania rozwiniętego socjalistycznego społeczeństwa zostanie zamieniony w czyn. Dyskusja wyjaśniła niedwuznacznie, że pod polityczną organizacją ludzi pracy w NRD należy rozumieć dyktaturę proletariatu⁹.

Na początku podana charakterystyka NRD jako „socjalistycznego państwa narodu niemieckiego” wyraża nie tylko to, że NRD jest państwem socjalistycznym, lecz także iż jest ona państwem socjalistycznym narodu niemieckiego. Oznacza to, że nasza konstytucja uwzględnia rzeczywistą sytuację, tj. istnienie dwóch państw narodu niemieckiego. Jednym państwem jest Niemiecka Republika Demokratyczna, socjalistyczne państwo narodu niemieckiego, a drugim — zachodnioniemiecka Republika Federalna, kapitalistyczne państwo narodu niemieckiego. W oparciu o tę sytuację uregulowano w konstytucji zasady naszej polityki w stosunku do Niemiec Zachodnich. Odpowiedni art. 8 ust. 2 brzmi: „Ustanowienie i uprawianie normalnych stosunków i współpracy między obu niemieckimi państwami na podstawie równouprawnienia jest narodowym interesem Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Niemiecka Republika Demokratyczna i jej obywatele dążą ponadto do przewyciężenia narzuconego niemieckiemu narodowi przez imperializm podziału Niemiec, do stopniowego zbliżenia obu niemieckich państw aż do ich połączenia na podstawie demokracji i socjalizmu”.

Również i w tej sprawie nasza konstytucja jest realna a zarazem perspektywiczna. Dziś mamy taką sytuację, że występują nie tylko dwa ustroje społeczne, ale również w zasadach wewnętrznej i zagranicznej polityki całkowicie różnorodne państwa niemieckie, przy czym istnieje tendencja dalszego odmiennego rozwoju. Naszym celem jest nadto, tak jak przedtem, połączenie obu niemieckich państw, co zresztą podniesiono do zasady konstytucyjnej. Jednak połączenie socjalistycznej Niemieckiej Republiki Demokratycznej z imperialistycznymi Niemcami Zachodnimi nie jest oczywiście realne. Dla NRD i jej wolnych obywateli nie ma powrotu do kapi-

⁹ E. Honecker, *Die Rolle der Partei in der Periode der Vollendung des Sozialismus*, Berlin 1967.

talizmu, nie ma powrotu do średniowiecza rozwoju społecznego. Niemcy zjednoczone pod imperialistycznym znakiem byłyby nadto śmiertelnym niebezpieczeństwem dla wszystkich Niemców jak i dla wszystkich europejskich państw i narodów. Dlatego jesteśmy zdania, że przesłanką realnego zjednoczenia obu państw niemieckich jest demokratyczne przekształcenie Niemiec Zachodnich i że droga do tego może być dla tego państwa długa i uciążliwa. Do tego czasu podtrzymujemy nasze propozycje pokojowej koegzystencji obu niemieckich państw, krocząc sami konsekwentnie drogą do socjalizmu.

Ostatnio cytowanym art. 8 zamyka się dział o podstawach politycznych i odtąd następują postanowienia o ekonomicznych podstawach, o nauce, oświacie i kulturze. W rozdziale tym zasługują, moim zdaniem, na szczególne uwypuklenie następujące regulacje: Po pierwsze ustalenie w art. 9, że gospodarka narodowa NRD opiera się na socjalistycznej własności środków produkcji i że rozwija się odpowiednio do ekonomicznych praw socjalizmu na podstawie socjalistycznych stosunków produkcji. W związku z tym pozostaje inny ustęp tego samego artykułu konstytucji, w którym gospodarkę narodową *NRD* określono jako socjalistyczną gospodarkę planową oraz podniesiono, że ekonomiczny system socjalizmu łączy centralne planowanie państwowe i kierownictwo podstawowymi zagadnieniami rozwoju społecznego z własną odpowiedzialnością socjalistycznych producentów towarów i terenowych organów władzy. Dzięki temu ustaleniu jądro rozwiniętego systemu społecznego, a mianowicie ekonomiczny system socjalizmu, zostało uznane za obowiązującą zasadę konstytucyjną. System ekonomiczny socjalizmu, który stosujemy w konkretnych warunkach rozwoju naszego państwa i jego gospodarki, opiera się w sposób decydujący na myśli zasadniczej polegającej na kształtowaniu właściwego organicznego połączenia centralnego planowania państwowego i kierowania podstawowymi zagadnieniami ogólnego procesu społecznego z prowadzonym na własną odpowiedzialność planowaniem i kierowniczą działalnością socjalistycznych producentów towarów z jednej strony i z dokonywaną na własną odpowiedzialność regulacją życia społecznego w terenie przez terenowe organy władzy państwowej z drugiej strony. Jest to nadzwyczaj skomplikowany proces, nad którym pełnym opanowaniem obecnie pracujemy.

W dziale tym na uwypuklenie zasługuje jeszcze jedno zagadnienie, a mianowicie konstytucyjne zakotwiczenie nauki, oświaty i kultury i ich systematyczne włączanie do rozdziału o podstawach socjalistycznego ustroju społecznego i państwowego. W art. 17 konstytucji określono przeto naukę i badania jak i zastosowanie ich ustaleń jako istotne podstawy społeczeństwa socjalistycznego, które winny być popierane przez państwo w każdym czasie. W takiej konstytucyjnej regulacji znalazła swe odzwierciedlenie myśl, iż nauka jest główną siłą twórczą w społeczeństwie socjalistycznym. Te regulacje są uzupełnione przez konstytucyjną gwarancję

jednolitego socjalistycznego systemu nauczania w NRD. Już od 1965 r. w naszej republice istnieje dla wszystkich uczniów przymus szkoły obejmujący 10 lat nauki w zakresie szkoły średniej (*Oberschulpflicht*). Dwuletnia poszerzona szkoła średnia przygotowuje uczniów do studiów wyższych. W szkolnictwie wyższym przeprowadza się obecnie zasadnicze reformy, które określają treść nauki i badań odpowiednio do przyszłych wymagań praktyki i obejmują również kierownictwo i strukturę szkół wyższych i wydziałów¹⁰.

Dążymy aby rozwinąć naukę służącą humanizmowi i postępowi, dlatego też w art. 17 stanowi się, że: „Każde nadużycie nauki, skierowane przeciwko pokojowi, porozumieniu narodów, życiu i godności ludzkiej jest zakazane”.

4. Po rozdziale o podstawach socjalistycznego ustroju społecznego i państwowego konstytucja w drugim rozdziale stanowi o obywatelach i wspólnotach (*Gemeinschaften*) w społeczeństwie socjalistycznym. Rozdział ten obejmuje: a) podstawowe prawa i obowiązki obywateli, b) przedsiębiorstwa, miasta i gminy w społeczeństwie socjalistycznym, c) związki zawodowe oraz d) socjalistyczne spółdzielnie produkcyjne i ich prawa.

W szczególności w tym rozdziale konstytucji zasada, ustalona w art. 2, że człowiek jest „punktem centralnym wszelkich zabiegów społeczeństwa socjalistycznego i jego państwa”, uzyskuje swoją państwowoprawną podstawę dla rozwoju wszystkich talentów i zdolności obywateli NRD. Konceptyjne i konstytucyjnoprawne ukształtowanie podstawowych praw polega na tym, że obywatelom stwarza się wszelkie możliwości współdziałania przy wykonywaniu władzy i kształtowaniu społeczeństwa, aby przy tym — jak to określono w art. 20 — rozwijali wszechstronnie swoją osobowość. Każdy obywatel NRD ma prawo szeroko współuczestniczyć w kształtowaniu politycznego, gospodarczego, socjalnego i kulturalnego życia wspólnoty socjalistycznej i państwa socjalistycznego. To prawo obywatela do współokreślenia i współkształtowania należy rozumieć jako samoistnie skuteczne prawo podstawowe i jako zasadę generalną. Obywatel powinien pojmować i wykonywać wszystkie prawa podstawowe jako prawo twórcze (*Gestaltungsrechte*), by — jak mówi art. 19 ust. 3 — „wykazać w pełnym rozmiarze swoje zdolności i w społeczeństwie socjalistycznym bez przeszkód rozwinąć swe siły według wolnego postanowienia dla dobra społeczeństwa i dla swej własnej korzyści”. A więc prawa podstawowe, określone w konstytucji, wskazują każdemu obywatelowi, w jaki sposób przez swe świadome działanie może przyczynić się do rozwoju społecznego i swojej osobowości.

Część naszej konstytucji poświęcona prawom podstawowym oparta jest na teoretycznym poznaniu, że socjalistyczne prawa podstawowe nie

¹⁰ E. Giessmann, *Ziele und Aufgaben der sozialistischen Hochschulreform*, Das Hochschulwesen, 1968, z. 4, s. 532.

są tylko przejęciem i dalszym rozwojem burżuazyjnych praw podstawowych. Pochodzą one raczej z socjalistycznych stosunków społecznych, a ich treść odbija stan politycznego i ekonomicznego rozwoju społeczeństwa, jego perspektywiczne cele, stan świadomości i moralne poglądy członków społeczeństwa. Socjalistyczne prawa podstawowe są oryginalnymi prawami, których obiektywnymi źródłami są socjalistyczne stosunki społeczne. Między burżuazyjnymi a socjalistycznymi prawami podstawowymi nie ma żadnej ciągłości i zbieżności.

22 artykuły konstytucji tworzą socjalistyczny katalog praw podstawowych¹¹, który jednocześnie chroniony jest przez obszerny system gwarancji. Jako o generalnej zasadzie konstytucyjnej mówi się o tym w art. 19:

1) Niemiecka Republika Demokratyczna gwarantuje wszystkim obywatelom wykonywanie ich praw i współdziałanie w kierowaniu rozwojem społecznym. Zabezpiecza socjalistyczną legalność i praworządność.

2) Szacunek i ochrona godności i wolności jednostki są celem i nakazem dla wszystkich organów państwowych, wszystkich sił społecznych i każdego obywatela.

Obok tej generalnej gwarancji konstytucyjnej każdego prawa podstawowego obywateli, wszystkie one są wyposażone w specjalne, w konstytucji bliżej określone, gwarancje. Podając tylko jeden przykład, wymienię prawo do nauki. Konstytucja gwarantuje m. in., że: a) zakłady kształcenia są dla każdego dostępne; b) celem kształcenia są wszechstronnie wykształceni i harmonijnie rozwinięci obywatele, którzy zdobywają wysokie wykształcenie ogólne i specjalne; c) każde dziecko uczęszcza do 10-klasowej ogólnokształcącej politechnicznej szkoły średniej; d) każdy młodociany ma prawo i obowiązek nauki zawodu; e) wszyscy obywatele mają możliwość dalszego kształcenia i przejścia na następny najbliższy stopień kształcenia łącznie z uniwersytetami i szkołami wyższymi; f) nie ma opłat szkolnych oraz opłat za studia stacjonarne; g) zabezpiecza się bezpłatne pomoce naukowe, stypendia i zapomogi dla studiujących.

Podobnie można objaśnić inne prawa podstawowe. W przypadku naruszenia prawa podstawowego każdy obywatel NRD może domagać się państwowej albo społecznej ochrony prawa. W zależności od rodzaju naruszonego prawa podstawowego stawia się mu — najczęściej jednak alternatywnie — następujące możliwości: „Każdy obywatel NRD ma prawo składać skargi do przedstawicielstw ludowych, posłów i radnych, jak i do wszystkich organów państwowych, przedsiębiorstw i instytucji socjalistycznych”¹². Obywatel, który czuje się pokrzywdzony w związku z rozstrzygnięciem organu lub pracownika państwowego, kierownictwa przed-

¹¹ E. Poppe, *Der Verfassungsentwurf und die Grundrechte und Grundpflichten der Bürger*, Staat und Recht, 1968, z. 4, s. 532.

¹² Dekret Rady Państwa o skargach obywateli i ich załatwianiu przez organy państwowe, w ujęciu z 18 II 1966 r. (GBI. I, s. 69).

siębiorstwa lub z innych przyczyn albo gdy uważa, że należałoby więcej uczynić dla zabezpieczenia jego praw jak również praw innych obywateli może wnosić odpowiednie skargi. Służy mu roszczenie o ich terminowe rozstrzygnięcie i udzielenie odpowiedzi.

Nowa konstytucja przewiduje utworzenie komisji odwoławczych (*Beschwerdeausschüsse*) przy terenowych organach przedstawicielskich (art. 105), których zadaniem będzie kontrola i orzekanie o decyzjach zaskarżonych przez obywateli¹³. Każdy obywatel ma możliwość zwrócenia się z prośbą do prokuratury i inspekcji robotniczo-chłopskiej, aby w ramach dokonywanego przez nich nadzoru nad legalnością działania administracji i realizacji obowiązku kontroli oraz swoim autorytetem pomogły mu doprowadzić do usunięcia ewentualnego naruszenia prawa. Obywatele są również uprawnieni spowodować, przez wniesienie powództwa, wydanie sądowego orzeczenia w sprawie naruszenia określonych praw podmiotowych (np. prawa do pracy, prawa do wynagrodzenia zgodnego z wydajnością, prawa wyborczego). Gdy obywatelowi lub jego własności osobistej wyrządzona zostanie szkoda przez bezprawne środki zastosowane przez funkcjonariuszy organów państwowych, odpowiada organ państwowy, którego funkcjonariusze spowodowali szkodę (art. 107 ust. 1).

Jednak nie tylko system kontroli państwowej i sądowej zapewnia obywatelom ochronę ich praw. Dochodzi do tego jeszcze obszerna ochrona społeczna praw wszystkich obywateli, która opiera się na szerokim współudziale obywateli w samym zarządzaniu państwem.

Jeśli ten rozdział omawiałem tak wyczerpująco, uwzględniając przy tym podstawowe myśli ostatniej części konstytucji o zabezpieczeniu praworządności socjalistycznej, to dlatego, że przede wszystkim w tych rozdziałach — uzupełnionych regulacją o wspólnotach obywateli — ze szczególną dobitnością występuje humanistyczny podstawowy kierunek (*Grundanliegen*) konstytucji socjalistycznej. Każdy może zauważyć jak zasadniczo różni się nasza konstytucja od konstytucji wszelkich państw burżuazyjno-kapitalistycznych, nie mówiąc w ogóle o konstytucji Niemieckiej Republiki Federalnej. W konstytucjach burżuazyjno-kapitalistycznych mogą występować postanowienia, które zewnętrznie wywołują wrażenie, że będą zapewniać wolność i prawo współdecydowania, w rzeczywistości cementują one wszechwładzę monopoli — wyzyskującej mniejszości nad większością narodu.

5. Na zakończenie jeszcze kilka uwag o III rozdziale konstytucji, którego treścią jest struktura i system kierownictwa państwowego, jak również o rozdziale IV, który reguluje praworządność socjalistyczną i wymiar sprawiedliwości. W III rozdziale konstytucji podkreśla się, że cała władza państwowa jest wykonywana przez przedstawicielstwa ludowe (*Volksver-*

¹³ Ta instytucja jest obecnie wprowadzana na próbę w 9 terenowych organach przedstawicielskich.

tretungen)¹⁴. Podstawę dla całego systemu organów państwowych stanowią przedstawicielstwa ludowe. Nikt poza nimi albo obok nich nie może wykonywać funkcji władzy państwowej.

Tak więc Izba Ludowa została określona w konstytucji jako najwyższy organ władzy państwowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Ona jest jednocześnie jedynym organem uchwalającym ustawy zasadnicze i zwykłe. Nikt nie może — jak mówi art. 48 — ograniczyć jej praw.

Po postanowieniach dotyczących Izby Ludowej i jej posłów sprecyzowana została funkcja Rady Państwa NRD, tego organu, który utworzony po śmierci pierwszego prezydenta NRD Wilhelma Piecka w 1960 r., działa obecnie pod przewodnictwem I Sekretarza KC SED Waltera Ulbrichta. „Rada Państwa — tak o niej mówi konstytucja — jako organ Izby Ludowej spełnia między sesjami Izby Ludowej wszystkie zasadnicze zadania, które wynikają z ustaw i uchwał Izby Ludowej. Rada Państwa odpowiada przed Izbą Ludową za swoją działalność”.

Wreszcie we wspomnianym rozdziale uregulowane są również funkcje Rady Ministrów i terenowych organów przedstawicielskich (*örtliche Volksvertretungen*).

W rozdziale IV ustalono natomiast podstawy praworządności socjalistycznej, a jednocześnie sprecyzowano rolę i cel tej praworządności. Na szczególne uwypuklenie zasługują tutaj przede wszystkim następujące regulacje: a) włączenie obywateli i ich wspólnot do wymiaru sprawiedliwości oraz społecznej i państwowej kontroli przestrzegania prawa; b) uznanie norm prawa międzynarodowego o karaniu zbrodni przeciwko pokojowi i ludzkości oraz zbrodni wojennych jako bezpośrednio obowiązującego prawa i wyłączenie przedawnienia co do tych zbrodni; c) dalsze rozbudowywanie systemu wymiaru sprawiedliwości przez sądy społeczne i d) tworzenie komisji odwoławczych przy terenowych przedstawicielstwach ludowych dla zabezpieczenia praw obywateli.

Do tego dochodzą jeszcze dalsze postanowienia o rzeczowych zadaniach organów wymiaru sprawiedliwości, przy czym zwalczanie i zapobieganie czynom karalnym traktowane jest nie tylko jako zadanie prokuratorów i sądów, ale jako wspólny interes społeczeństwa socjalistycznego, jego państwa i wszystkich obywateli.

III. KARTA WOLNOŚCI I HUMANIZMU

Moje wywody stanowią tylko stosunkowo krótki przegląd treści nowej konstytucji NRD, którą uważamy za niemiecką kartę wolności i humanizmu (*Menschlichkeit*). Ogólnie rzecz biorąc należy stwierdzić, że nowa socjalistyczna konstytucja NRD jest fundamentalną ustawą o politycznych zasadach życiowych (*Lebensordnung*) naszego narodu, która jedno-

¹⁴ Egler, Hafemann, Haupt, *Zum Aufbau und System der staatlichen Leitung*, Staat und Recht, 1968, z. 4, s. 542.

czeńnie przedstawia konstytucyjnie ustalony program rozwoju państwowego i społecznego, ekonomicznego i duchowo-kulturalnego w NRD. Konstytucja zawiera zasadnicze postanowienia dla kształtowania rozwiniętego systemu społecznego socjalizmu i skierowana jest ku zwycięstwu socjalizmu. Sformułowane w niej podstawy socjalistycznego ustroju państwowego i społecznego, a przez to demokracji socjalistycznej, odpowiadają historycznym warunkom rozwojowym najbliższych dziesięcioleci. Wszystkie dotychczasowe konstytucje niemieckiej przeszłości były konstytucjami społeczeństwa rozbitego na antagonistyczne klasy. Natomiast nowa konstytucja socjalistyczna jest konstytucją zwycięskiego ludu pracującego, który przewyciężył sprzeczności między władzą państwową a postępem społecznym przez to, że jako piastun postępu społecznego pod kierownictwem swej najbardziej rewolucyjnej i postępowej siły — klasy robotniczej, sam się ukonstytuował jako władza państwowa.

Tłum. z niemieckiego
Eugeniusz Ochendowski

DIE KONSTITUTION DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK

Zusammenfassung

Am 1. 12. 1967 bildete die Volkskammer der Deutschen Demokratischen Republik eine Kommission zur Ausarbeitung einer sozialistischen Verfassung. Mit der Leitung wurde von der Volkskammer der 1. Sekretär des ZK der SED und Vorsitzende des Staatsrates, Walter Ulbricht, beauftragt. Am 31. I. 1968 legte die Verfassungskommission der Volkskammer ihren Entwurf vor, der auf Beschluß der Volkskammer dem Staatsvolk der DDR zur umfassenden Aussprache unterbreitet wurde. Der auf Grund der Aussprache erarbeitete neue Entwurf wurde am 6. 4. 1968 durch einen Volksentscheid mit überzeugender Mehrheit bestätigt. Damit trat die neue sozialistische Verfassung der DDR am 9. April in Kraft.

Die Verfassung der DDR ist in ihrer inhaltlichen Aussage so angelegt, daß sie nicht nur den erreichten Stand der gesellschaftlichen Entwicklung widerspiegelt, sondern auch der Aufgabe entspricht, das entwickelte gesellschaftliche System des Sozialismus ständig zu vervollkommen. Sie beruht auf prognostischen Erkenntnissen und auf der Übereinstimmung zwischen notwendiger Gesellschaftsentwicklung und Staatsmacht.

Die Verfassung ist in folgende Abschnitte untergliedert:

Präambel

Grundlagen der sozialistischen Gesellschafts- und Staatsordnung (Artikel 1 - 18)

Bürger und Gemeinschaften in der sozialistischen Gesellschaft (Artikel 19 - 46)

Aufbau und System der staatlichen Leitung (Artikel 47 - 85)

Sozialistische Gesetzlichkeit und Rechtspflege (Artikel 86 - 106)

Schlußbestimmungen (Artikel 107-108).

Die neue sozialistische Verfassung ist damit das grundlegende Gesetz der politischen Lebensordnung des Volkes in der DDR. Sie ist das verfassungsmäßig fixierte Programm der staatlichen und gesellschaftlichen, ökonomischen und geistigen Entwicklung in der DDR. Sie ist das Grundgesetz für eine Politik des Friedens, der Demokratie, des Sozialismus und der Völkerfreundschaft.